

IV.

Roder Alajos,

esztergomi főszékes-egyházi tisz. kanonok, sz. sz. mm. és bölcsészettudor, egyetemi hitszónok, a k. religio-bölcsészet és fonsőbb neveléstan ny. r. tanára, sz. széki ülnök, a gymnásiumi tanárjelölteket vizsgáló bizottmány tagja, és az egyetem ujonan választott nagyságos rectorának

székfoglaló beszéde.

Robert Aljos

székfoglaló beszéde.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Ott, ama honunk történetében emlékezetes fölvidéken, a kárpátok tövéből föltörő szliaácsi gyógyforrások hullámaiban üdítém gyengélkedő egészségemet, midőn a főiskolánk közügyeit oly bölcsen vezető, érdekeit oly fényesen képviselő, méltóságáról imént lelépett rector magnificus a villám szikráival nekem megiratá, hogy az anyaiskolánk alkotmányos szervezete szerint új rectorválasztással megbízott testület azon jelesek és nagyok koszorujából, melyen ez idő szerint a sor vala, engem szemelt ki arra, hogy a jövő tanévben tudomány-egyetemünk kormányát vigyem, — engem, ki ha magam őszinte alázatossággal azon nagyok legkisebbikének vallom is, félek, hogy öndicsőítésről vádoltatom; mert a nagyok közt kicsinynek is lenni mindig dicsőség.

A mily váratlan volt rám nézve ezen a villanyos sodronyon hozzám röpített hír, oly nagy vala meglepetésem, oly nagy legottan, a mint a meglepetés első megrohanásából lecsendesedtem, benső küzdelmem.

Komolyan széttekintve a fölajánlott méltóság kötelmein mérlegelém egy részről azok nagyságát,

bensőmbé mélyedve számba vevém más részről erőim gyengeségét, és — haboztam, — haboztam; mert féltem, hogy erőim fölöttire vállalkozom, ha elfogadom, hogy a megtisztelő bizalmat sértem meg, ha el nem fogadom; míg végre föltekintvén oda, honnét jó minden jó tanács, erő és oltalom, bensőmben fölhangzani hallám: „Infirma mundi eligit Deus,“ Ó az erős és hatalmas gyenge eszközöket szokott használni örök végzéseinek végrehajtására, szintén a villám szikráival „igen“-t irattam vissza. És azért „ecce me, quia vocastis me.“

Egyen kívül, hogy t. i. a bölcsészeti tanárkarhoz tartozom, hiányával levén azon fényes jogczimeknek, melyek elődeimet ezen elnöki székbe emelék, midőn magam mint kormánynokot oly férfiak élére állítva látom, kiket megérteni és bámulni, igen, de utólélni nem tudok, mily érzelmek fogják el kebelemet, tolmácsolnom sem kell. Azok egyikét mégis kifejezem, — és ez — öröm, — öröm a fölött, hogy mint az egyház szolgálja tisztem szerint tudomány-egyetemünk hitszónoka és így azon szent religiónk képviselője levén, megválasztatásomban nyilvános bevallását látom azon nagy igazságnak, hogy az ész és hit, a tudomány és religio, a tudomány-egyetem és egyház közt mégis csak van frigy, sőt hogy frigynek lennie kell, melynek szorosan egymásba fonódó köteléke biztos ariadne-fonalon vezet el azon örök igazságokhoz, melyek az ész és hit alapjai, az erkölcsi törvény talpkövei, az igaz tudomány napfénye és az emberi társadalom élete; melyek szükségesek levén minden léleknek, minden népnek, teszik az emberiség világosságát, vigaszát és erejét. Boldognak fogom magam

érezni, ha új tisztelnél fogva majd kapocs lehetek, melyen eme szellemi lánczolat szorosabbra fűződik; mert egyedül ettől várom a tudományok teljes fölvirágzását, az erkölcsök megszilárdulását és ezeknek alapján a valódi műveltség emelkedését, — azon műveltségét, mely az istenhasonságnak minél fényesebb typonjává alakítja át az embert, annál biztosabb teremője lesz a társadalom jólétének és boldogságának.

És ezért habár nagy aggodalommal, mégis szíves készséggel veszem át azon munkát, melyet a megbízott választóiban képviselt egyetemi tanártestület vállaimra rakott; mert abban tért látok magam előtt nyilni, melyen az általam imént jelzett és egyedül üdvösnek ismert irányban működni habár nehéz, de annál áldásosabb, minél üdvhozóbb a győzelem, melynek kiküzdésére a lobogó ki van tűzve.

Már pedig a lobogó, mely kigöngyöltett szárnyaival előttünk leng, és minket küzdelemre hí, a fősőbb keresztény tudományos műveltség lobogója.

Ugyanis mozgás, haladás az emberi szellem életeleme. Tőrekvésének czélja az igazság keresése és annak erejével az erkölcsök nemesítése. Ezen nagy czélnek minél teljesebb mérvben valóstítására, tehát fősőbb természetünk szükségleteinek kielégítésére keletkeztek a tudomány-egyetemek tömör önálló testületek alakjában, leginkább az egyház de csak hamar az álladalmak fejedelmeinek is vetelkedő pártolása mellett, kihajtva az egyház kertében dúsan virágzó trivium és quadrivium gyökereiből mint a jó tudásnak mind megannyi fáit, melyeknek

gyümölcseit a bolognai főiskolától kezdve napjainkig szedi a tanulni vágyó ifju nemzedék.

A tudományok templomainak szeretik elnevezni a tudomány-egyetemeket. Mély értelmű gyönyörű elnevezés! Én a naphoz hasonlítom azokat; mert rendeltetésök, hogy világot gyujtsanak az ifju tanuló elméjében, miszerint lássa az igazat, a jót, a szépet mindenütt a hit- és jog-, az orvosi- és bölcsész-tudományok régióiban, és egyszersmind kebelét is fölhevítsék, miszerint a megismert igaznak, jónak és szépnek hű szolgálatába is álljon; — mert rendeltetésök, hogy terjeszszék messze szét a tudományok fényét, nem mint a tűzláng, melyet a villám szór, rombolva és pusztítva az emberiség szellemi és erkölcsi javait, hanem mint a nap a magáét, éltető meleget árasztva tanítókra és tanulókra, családokra és államokra, népekre és nemzetekre. Csak így és akkor felel meg a tudomány-egyetem magasztos „alma mater“ czimének, ha az igazság isteni fénysugarának, melynek szikrája meg van még a világi tudományokban is, gondos ápolása, a tudományos szellem ébresztése és a valódi műveltség terjesztése által tudományosan kiképzett és erkölcsileg nemesedett nemzedéket szül a hazának és egyháznak.

Igaz, hogy a tudomány-egyetemek eme nagy horderejű hatása kiválóan tanítóik tudományosságától függ. Nagy tudományosság, összekötve nagy szerű személyességgel, mely előadásaival egyiránt megragadja az elmét és szívet, nagy varázserővel bír arra, hogy a tanulók százait, ezreit gyűjtse maga körül. Mintegy kétezeren csüngtek a világ minden részéből összesietve Theophrastus ajkain Áthenben.

Albertus Magnus a tanterem falain kívül a szabad ég alatt tartá előadásait Párisban, oly nagy vala hallgatóinak száma. Az Irneriusok, Balduinusok, Portai Hugók, Gratianusok Bolognában, a Plateariusok, Milánói Jánosok, Piacencai Vilmosok, Rogeriusok Salernóban a tanulni vágyók ezreit meg ezreit varázsolák körükbe. És mily nagygyá lett napjainkban a kis Giessen egy Liebig által?

De hogy mind e mellett mégis azon menhely, melyben a múzsák laknak, nem csak belső elrendezésénél fogva a tudományok igényeinek teljesen megfeleljen, hanem még fekvésének és tekintetének kedves mosolyával is varázst gyakoroljon mindenki-re, ki körébe lép, kívánja a tudományok méltósága. Vagy minek is lehetne nagyobb, jogosultabb igénye a természet és művészet legszebb adományaira, ha nem a bölcsesség székhelyeinek?

Cimon tovább fejlesztve a Pisistratus által föl-költött és nagyra nevelt görög szellemet, nem csak szívesen fogadá roppant gazdagságával az ázsiai kikötőkből a tengeren át Göröghonba könnyen utat talált művészeteket és tudományokat; hanem ő építé azon büszke oszlopcsarnokok elsejét és plántálta azon árnyékos fasorokat, melyeknek lombozatos virányai közt ama világhírű akadémia virágzott, Horácz szerint:

Atque inter sylvas Academi quaerere verum,
ott keresvén és tanítván a bölcsék az igazságot.

Hát a párisi „studium generale,” ama „primo-genita Regis filia?” A Seine partjának déli része, szélénél a folyó hullámainál mosva, szent Genoveva kedves magaslataig földomborodva mezei- és kertjeivel, más oldalról a megszentelt Montmartre-től

koronázva az egyetemé volt. Itt nyult el messze a folyó mellett ama kedves „pratum“ is, melyen a muzsák több évszázadon át kedvöket tölték, melyről Alcuin is búcsuénekében emlékezni látszik. De rossz idők törtek az egyetemre. Szakadás támadt kebelében. A szép viránytáj a pártküzdelmek színhelyévé vált. A tévely is keresztül járta Európát. Német- és Angolország nem küldé már többé oda contingensét. Minek következtében az egyetemre nagy adósságteher sulyosodott, melytől csak saját virányainak eladása által menekülhetett tanítói- és tanulóinak vigasztalhatatlan szomorúságára. Kétszáznál több éve annak, hogy ama viránytáj várossá alakult át, és az idő folyama bebizonyítá, hogy az anyagi veszteség, melyről az szól, csak képe vala azon erkölcsi veszteségnek, mely azt követte.

„Salvete Athenae nostrae, Athenae Belgicae“ kiált föl lelkesülten Lipsius, midőn a löweni egyetem egykori tájképét festi. Elbájolja őt az, hogy az „rus in urbe,“ tekintve a nyílt mezőket, árnyékos ligeteket, melyek körülszegélyezék.

De mit is akarok én mindezzel? Talán azt, hogy a mi főiskolánkat is árnyékos fasorok közti sétányok, kigyózó utak közt elterülő, itt virágágyakkal, ott bokorligetekkel ékeskedő mezők folyják körül? Kivánta ugyan ezt egy angol tudós az oxfordi egyetemre nézve, még pedig négy angol mérföldnyi átmérőben; de én anyaiskolánkra nézve, tekintve helyi viszonyait, ezt nem kívánom, nem kívánhatom. Az ez irányban romboló és építő kéz lehetetlent kísértene meg. Én ennél sokkal kevesebbet óhajtok, de mégis

elég sokat arra, hogy álljon itt egy méltó „Aedes Palladi doctae sacra.“

Régen hordok én már ez iránt kebelemben óhajokat, melyeknek nyilvánítására most kedves alkalmat szolgáltat nekem ez elnöki székfoglalás.

Dicső emlékü Mária Terézia azon meggyőződésben, hogy a magyar tudomány-egyetemet királyi lak illeti meg, melyben az teljes majestással trónoljon, budai várpalotájába fogadá, melynek éjszak-keleti és délnyugoti lejtős területe kiültetve árnyékos fasorokkal, körülszegélyezve virányos mezőkkel, kigyönyögzve lombzatos ligetekkel, tövénél a fönséges Duna hullámaitól csókolgatva, az egykori atheni akademia, a párisi studium generale és a löweni főiskola egybeolvadt képe leendett, már magasabb fekvésénél fogva is gyönyörű kifejezést adván anyaintézetünk nagy rendeltetésének, mely a tudományok fényének kiárasztása az egész hazára. Hiszen a fény, a világoosság az anyagi természetben is a magasból árad szét.

És mai nap? — A magyar nemzet sokat hányatott államélete úgy hozá magával, hogy főiskolánk budai királyi palotáját szétszórt, minden méltóságot nélkülöző, az egyetemes muzsák befogadására elég-telen épületekkel volt kénytelen Pesten fölcserélni!

Igy maradjon-e ez mindenkoron? Csak foszlányok takarják-e mindig azon „alma mater“-t, mely megfoghatatlan termékenységgel a magyar nemzet ifjúságának elite-jéből nagy tudósokat, bölcs államférfiakat, lánglelkű főpapokat, önföläldozó hazafiakat, — mind meg annyi óriásokat — neveljen, kiknek vállain majdan nagygyá emelkedjék hazánk és nemzetünk? Sőt inkább ne legyen-e öltözéke ragyogó,

mintegy méltóságteljes matrónáé, fölékesítve drága ékszerekkel, melyeknek fénye a napéval vetélkedjék? Ne legyen-e az egyház és haza eme szemefényének, — hiszen, annak tartja egyik és másik is a tudomány-egyetemet, — oly látköre, mely szellemi körületekintésében a tudományok magasabb régióiban nem csak ne akadályozza, hanem hathatósan elősegítse? Vagy is: ne legyen-e oly háza, mely csinos és tágas tantermeivel, dúsan fölkincesegetett muzeumjaival, diszes aulaival, gazdag könyvtárával a muzsáknak nem csak egészen czélszerű lakásul szolgáljon; hanem még a fénynek varázsába öltözve, a szépség műbecsü kellemeivel fölékesítve, a tudományok hőseinek lelkesítő szobraival, képeivel földiszítve szentborzalmu íhlettséggel hasson át mindenkit, ki küszöbén átlép, legottan éreztetvén vele a tudományos atmosphaerát, mely azt eltölti?

Ugy látszik, hogy már a helyi viszonyoknál fogva is azon négyszög, melyet a papnőveldei, egyetemi, szerb- és zöldfautezák képeznek, melynek keleti oldalán jelenleg tanépületünk áll, arra van kijelölve, hogy azt egész terjében tudomány-egyetemünk foglalja el. Hajdan is egynek, a paulinusok rendének birtoka volt az. A rend eltöröltetése után magánosoknak adatott az el részletekként, kivéve kolostorukat, melyből a központi papnővelde lett. Miért nem forrasztathatnék az ismét egy egészszé, sértetlenül hagyatván a papnővelde elzárt területével együtt, melyre amugy sem fogna szükség lenni? Ezen négyszög elég nagy arra, hogy azon mind a négy kar számára, nem csak az elméleti hanem a gyakorlati természettani és rajzi tudományok befoglalásával is,

egy földél alatt csarnokok emelkedjenek, fönnen hordva magaslatukon legalább egy kézi csilagdat, mely főiskolánknál oly kiáltó szükség. Vagy pedig csak ládába pakolva, szűk szobába lerakva, — használatlanul — maradjon-e kegyeletes adományozás által birtokunkba jutott ritkabecsű csillagda-eszköz-készletünk, melynek párját ritkítja a tudomány? Nagy testimonium paupertatis! Sokaig viseljük-e még ennek szügyenét?

Az országos kóroda, melyet egyetemünk szintén már nem nélkülözhet, ha orvosnövendékeit teljesen be akarja avatni az emberiség legdrágább földi kincse — az egészség, — ha elveszett, visszaszerzésének titkaiba, épüljön a már arra kijelölt helyen, a régi sóház terén; épüljön a vegytan intézete is kiszemelt helyén, a volt növénykertben, megfelelőleg e tudomány jelen kifejettségének a bonni és berlini hason intézetek mintájára. — Miért különváltan e két intézet? fejtegetnem sem kell.

De a többi tudománynak e téres négyszögön építendő palota adjon lakhelyet. Ezen concentratio már azért is igen ohajtható, hogy sem a tanulók a szétszórt épületekben elhelyezett tantermek fölkérésével, az egyikből a másikba való járáskeléssel, sem a tanárok az épen ezen járáskelés miatt csak későn gyülekező tanulókra való várakozással időt ne veszítsenek, mint azt jelenleg is tapasztalhatni, midőn az orvos- és gyógyszerésznövendékek az orvosi tanintézetből a bölcsészeti tantermekbe jönnek át a természettani és rajzi előadások hallgatására. Csoda-e, ha így a kiszabott egy óra csak rövid három negyedre vagy még ennél is kevesebbre olvad össze? Ha a

természettani és rajzi tudományok előadásai mind egy csoportban a régi növénykert terén pontosíttatnának is össze, mint terveztetik; a szorosabban vett bölcsészeti, matematikai és történelmi előadások pedig a jelen helyiségeken tartatnának: az ide oda járáskelésből származó időmulasztásnak épen nem vétetnék eleje. Fölmerülne az ismét azon tanulókra nézve, kik a tanári pályára, habár a természettudományokból készülvén, az általános műveltség szempontjából a bölcsészeti és történelmi előadásokon is részt venni akarnának. Ha már egyszer a tanítás szabadságától az egyik tanteremből a másikba való járáskelés elválaszthatatlan: tétessék az, legalább lehetőleg ártalmatlanná; azzá pedig, számba véve még az időjárás változásait is, csak úgy tétethetik, ha a tantermek egy földél alatt egymáshoz közel vannak.

Ugyanazon egy földél alatt volna az egyetemi könyvtár is. — Igen, — az egyetemi könyvtár is; mert Helicon forrásainak a muzsák közelében kell lenniök. A könyvtár minden tanintézetnek központja; kell tehát, hogy ennek körén belül legyen.

És mily jótétemény volna az itt a tanulóra nézve! Mily kedvesen kínálkozó alkalom nyílnék így neki, és mily ellenállhatatlan erővel vonzatnék, hogy még az előadások közé eső üres órákat is itt tantermeinek tőszomszédságában töltsse el hasznos olvasással, mintegy folytatva a hallottak alapján a tanulást; midőn most azok alatt, nem engedvén mégis a közbeeső néhány óranegyed annyi időt, hogy talán igenis messze fekvő lakására visszatérhessen, akaratlanul is igen gyakran eltévelyeg, és csak azon veszi

magát észre, hogy már azon óra is elmúlt, melyen tanára előadását kellett volna neki és maga is szeretne volna hallgatni! Mily sok hivalkodásnak és azzal karöltve járó szellemi és erkölcsi veszteségnek vétetnék ez által is eleje?

De mily jótétemény volna ez még magára a tanárra nézve is! Hová menjen, mit tegyen, ha akként vannak épen tanórái beosztva, hogy közbe egy vagy kettő esik, melyeken nem tart előadást, midőn a rá következő őt ismét a tanszékre hívja? Nem esnék-e jól neki, ha a nélkül, hogy testi és lelki fölhevültségében a küllevegővel érintkeznék, zárt folyosón keresztül szintén a könyvtárba mehetne, onnét ismét a tanterembe visszatérendő, midőn órája szólítja?

Igaz, hogy a tanító és tanuló az előadások közé eső órákban fölkeresheti a könyvtárt jelen helyén is; de mennyi idő vesz el az ide és oda járáskelésben?

Jelen könyvtár-épületünk szűkvolta, roskadozó állapota miatt elkerülhetetlenül szükségessé vált, hogy új emeltessék, mért ne emeltessék tehát az inkább oly helyen, melyen az jobban kezére volna tanítónak és tanulónak, mint bárhol is, kivált miután a legfelsőbb intentio kegyelmes nyilatkozata által támasztott igényei is egy érdemes egyházi családnak a könyvtár jelen helyiségeit oly fönnen visszakövetelik?

Igy, így állna e négyszögön kapcsolatban a kedvesen komoly papnöveldével egy méltóságteljes palota, egy nagyszerű tudomány-templom, magas céljára körébe veendett saját fönséges domja által is mintegy fölszentelve, mely tiszteletgerjesztő ma-

jestással hirdetné ország- és világnak: én a muzsák magyar olympje vagyok.

Mindez igen szép; de hol a pénzerő?

Azon nemzet, mely magánadakozás útján összehozott fillérekből mostoha viszonyok közt tudott a magyar tudományosságnak oly ragyogó sanctuariumot emelni, nem birna-e országos költségen, egyetemünk alapja arra elégséges nem lévén, az egyetemes tudománynak oly palotát építeni, mely egy részről a cél föntségének és magasztosságának, más részről a nemzet nagyságának és dicsőségének megfeleljen?

És midőn hazánk új átalakulásánál fogva a nemzet kezébe van átadva az erő, hogy magát ujja teremtsen és emelje; midőn önálló kormánya élén férfiak állanak, kiknek lángoló honszeretetét, magasra törő lelkét ismerjük; midőn egy báró Eötvös, az emelkedett lelkű, ritka műveltségű, mély tudományu hazafi, kiben az igaznak, a jónak, a szépnek conceptiója a mily fennkölt, oly termékeny és tetterős, vezeti a közoktatást, ne reméljünk-e mindent?

A magyar nemzet életkorának új aerája nyílt meg apostoli királyunk megkoronáztatásával ez évben. Oh, csak maradjon zárva Jánus temploma; csak testvériesüljön össze őszinte szeretetben a közös nagy cél, — a honboldogítás — valóztatására hazafi hazafival; csak legyen köztünk szent a béke, hogy olajágának árnyában a hazánk földre visszaültetett drága növény magasra nevekedhessék és megerősödhessék: hiszem Istenemet, külalakilag is föl fog virágozni a mi tudomány-egyetemünk!

Végezzük addig, míg e boldogító hitünk és reményünk valósuland, ezentul is ernyedetlen buzga-

lommal munkánkat, melyre hivatva vagyunk. Hirdessük tanszékeinkről lankadatlan kitartással a tudományok minden ágában az igazság elmederítő és szívnemesítő igéjét, mely helyesen fölfogva és jól megértve az isteni értelemmel ellentétbe soha sem jó, nem is jöhet; mert az emberi ész fölfödözései és az isteni kinyilatkoztatások a természet és a malaszt, az ész és a hit ugyanazon mennyei Atyának leányai. Köztök csak az a különbség, hogy midőn azok az atyai kebelből föl-fölszállnak és magasan röpködnek, emezek azon csendesen megnyugszanak intve nővéreiknek és röptüket vezetve, hogy el ne tévedjenek. „Ha létezik is a világosságnak több, ragyogásában különböző forrása, mindannyian lángra ugyanazon gyupontnál lobbannak, melyet az evangelium fiai örök Igének neveznek,” mondja Dupanloup.

És azért legottan meghasonlik a tudomány önmagával, ha meghasonlik az isteni értelemmel; ezzel pedig meghasonlik, ha nem hallgat az örök Igére, melyről írva van, hogy „megvilágosít minden embert, ki a világra jó,” vagyis az egész emberi nem roppant nagy családját mindenkor és mindenütt.

Azonnal elborul a bölcsesség fénye, ha az égi láng azt meg nem világítja. „Initium sapientiae timor Domini.”

Éleszsziük és tápláljuk saját kebelünkben ezen égi lángot; mert „nulla est scientia, si utilitatem pietatis non habet.” (Greg.)

És mivel Cicero szerint: „Pietas iustitia est adversus Deum,” tegyük meg ez irányban is kötelességünket, hogy lássanak, épüljenek és kövessenek minket azok is, kiknek szellemi és erkölcsi kimive-

lését kezeinkbe tévé le a szülők, a nemzet és az egyház bizalma.

De int már az idő, hogy a révbe fussak és kikössek.

Fogadják Önök, az egyetemi tanártestületnek volt választó képviselői, köszönetemet a megválasztásért, melylyel engem megtiszteltek. Oly kevésbé valék arra érdemes; de azon leszek, hogy arra magamat méltóvá tegyem. Alig hozok ugyan magammal a kormányra egyebet mint akaratot, de azt jót és nagyot; és ha Isten annyi erőt adand, a mennyi akaratot adott, támogatva leginkább Önöknek, tisztelt hivataltársaim! böles tanácsaival, szives közreműködéseivel, gazdag tapasztalataival, mire Önöket ezzennel ünnepélyesen fölkérem, Isten áldásától kísérve, működésem talán nem lesz meddő erőlködés azon nagy czél felé, mely a szellemi és erkölcsi haladás a te javadra, kedves tanuló ifjuság! a te fölvirágzásodra, édes hazám és nemzetem! a te megdicsőítésedre szeretett anyám szent egyházam! — Faxit Deus!

the first of these is the fact that the

the second is the fact that the

the third is the fact that the

the fourth is the fact that the

the fifth is the fact that the

the sixth is the fact that the

the seventh is the fact that the

the eighth is the fact that the

the ninth is the fact that the

the tenth is the fact that the

the eleventh is the fact that the

the twelfth is the fact that the

the thirteenth is the fact that the

the fourteenth is the fact that the

the fifteenth is the fact that the

the sixteenth is the fact that the

the seventeenth is the fact that the

the eighteenth is the fact that the

the nineteenth is the fact that the

the twentieth is the fact that the

the twenty-first is the fact that the

the twenty-second is the fact that the

the twenty-third is the fact that the

the twenty-fourth is the fact that the

the twenty-fifth is the fact that the

the twenty-sixth is the fact that the

the twenty-seventh is the fact that the

the twenty-eighth is the fact that the

the twenty-ninth is the fact that the